

การรู้สารสนเทศ : ความเข้าใจเพื่อการสอน

■ สุพัฒน์ ส่องแสงจันทร์

สาระสังเขป

ในสังคมปัจจุบันศตวรรษที่ 21 ผู้ที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีคุณค่า จำต้องมีทักษะทางสารสนเทศหรือการรู้สารสนเทศ บุคคลที่จะได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้สารสนเทศจะต้องมีความสามารถที่จะตระหนักถึงความต้องการสารสนเทศของตน และมีความสามารถในการกำหนดที่อยู่ (locate) ประเมิน และใช้สารสนเทศที่ต้องการนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ การรู้สารสนเทศไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยอัตโนมัติ หากแต่เกิดจากการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติ การสอนการรู้สารสนเทศเป็น “กระบวนการเรียนรู้” ที่มุ่งหมายให้บุคคล เรียนรู้ถึงวิธีการเรียน ฉะนั้น เพื่อให้การเรียนการสอนการรู้สารสนเทศเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพที่ชัดเจน จึงควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศว่าคืออะไรและเพราะเหตุใดจึงต้องใส่ใจรวมทั้งองค์ประกอบของการรู้สารสนเทศและความคิดเห็นในประเด็นศิลปศาสตร์แขนงใหม่ มาตรฐานการรู้สารสนเทศ และสาระด้านเนื้อหาวิชา (contents) ในการเรียนการสอนการรู้สารสนเทศ

บทนำ

นับแต่ปลายศตวรรษที่ 20 ประมาณปี ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา โลกได้ก้าวเข้าสู่ยุคแห่งสารสนเทศ (information age) ที่สารสนเทศประเภทต่างๆ ทั้งสิ่งพิมพ์และสารสนเทศที่เกิดจากเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ และเครือข่าย ได้เกิดขึ้นอย่างมากมายมหาศาลในลักษณะของ การล้นระเบิดของสารสนเทศ (information explosion) แต่ที่สำคัญกว่านั้นก็คือ เป็นยุคที่สารสนเทศมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการ

ตัดสินใจ มีค่ามากกว่าเงินทองหรือทรัพยากรอื่นๆ และสามารถเสาะหาหรือเข้าถึงได้โดยง่ายทั้งจากสิ่งพิมพ์และอินเทอร์เน็ต

คำถามมีอยู่ว่า สารสนเทศที่เราหามาได้มากมายนั้น เรื่องใดชิ้นใดที่เชื่อถือได้และที่เชื่อถือไม่ได้ และเราควรจะทำอย่างไร

จากสภาพของการที่มีสารสนเทศอย่างมากมายมหาศาลนั้น ย่อมต้องมีสารสนเทศที่ให้ข้อมูล และ ข่าว

สารที่ผิดหรือทำให้เข้าใจผิดรวมอยู่ด้วย ฉะนั้น ประชาชน/คนทำงาน บุคคลทุกคนในศตวรรษที่ 21 นี้ ไม่ว่าจะอยู่ในระบบการศึกษาหรือนอกระบบการศึกษาก็ตาม นอกเหนือจะมีทักษะการอ่าน การเขียนและเลขคณิต อันเป็นทักษะพื้นฐานแล้ว จำเป็นต้องมีทักษะทางสารสนเทศและทักษะเชิงวิเคราะห์ที่ซับซ้อนมากขึ้น (Hancock. 2003 : Online) เครื่องมือทางเทคโนโลยีในยุคแห่งสารสนเทศปัจจุบันไม่ว่าจะเป็นเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ระบบโทรคมนาคม และฐานข้อมูล เหล่านี้ เพียงแค่ปลายนิ้วมือก็ทำให้เราได้รับสารสนเทศอย่างมากมายอย่างไม่เคยคาดคิดมาก่อน เมื่อสภาพการณ์เป็นเช่นนี้เราสนใจหรือไม่ว่าสารสนเทศนั้นมีอะไรบ้าง จะใช้มันเมื่อใด และจะค้นหาได้อย่างไร

สังคมปัจจุบันเราเรียกขานด้วยชื่อต่างๆ เช่น สังคมสารสนเทศ สังคมฐานความรู้ สังคมแห่งการเรียนรู้ สังคมเทคโนโลยี สังคมดิจิทัล ฯลฯ ซึ่งไม่อาจจะเรียกชื่ออะไรก็ตาม ที่เห็นได้ชัดก็คือ สารสนเทศและเทคโนโลยีจะเป็นแกนในสังคมต่างๆ เหล่านั้น เพราะฉะนั้นผู้ที่สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมเหล่านั้นได้อย่างมีคุณค่าก็จำเป็นต้องมีทักษะทางสารสนเทศ หรือการรู้สารสนเทศ หากปราศจากการทักษะนี้เสียแล้ว บุคคลนั้นสังคมนั้นก็จะมีแต่ความว่างเปล่า โดยนัยนี้ การรู้สารสนเทศจึงเป็นประเด็นที่กล่าวขวัญถึงกันในวงกว้าง มีการจัดการสอนการรู้สารสนเทศอย่างแพร่หลายทั้งในระดับโรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัย ด้วยวิธีการต่างๆ แต่การรู้สารสนเทศเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องพันโยงใยกับเรื่องอื่นๆ อีกมากมาย เช่น โครงสร้างของ

สารสนเทศ การคิดเชิงวิเคราะห์ เทคโนโลยีสารสนเทศ ทักษะด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องและจำเป็น ฯลฯ ฉะนั้น เราจึงควรที่จะได้ทำความเข้าใจให้ถ่องแท้ว่าการรู้สารสนเทศนั้นคืออะไร ทั้งนี้เพื่อให้การสอนการรู้สารสนเทศบรรลุถึงเป้าหมายที่แท้จริง

การรู้สารสนเทศคืออะไร

การรู้สารสนเทศ หรือ Information Literacy บางครั้งจะหมายถึง ทักษะทางสารสนเทศ (Information Competency) โดยทั่วไปหมายถึง ความสามารถในการเข้าถึง ประเมิน จัดระเบียบ และใช้สารสนเทศจากแหล่งต่างๆ

คำว่า Information Literacy ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1974 โดย Paul Zurkowski ซึ่งได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศว่า “ผู้ที่มีความชำนาญในการนำทรัพยากรสารสนเทศมาใช้ประโยชน์กับงานของตน จะได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้สารสนเทศ ทั้งนี้เพราะเขาได้เรียนรู้ถึงเทคนิคและทักษะการใช้ประโยชน์อย่างกว้างขวางจากเครื่องมือที่ให้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ เป็นต้นแหล่งของความรู้ในการกำหนดกรอบคำตอบให้กับปัญหาของเขา” จากนิยามของ Zurkowski ให้แง่คิดได้ว่า 1) ทรัพยากรที่เป็นความรู้ข่าวสารต่างๆ จะต้องถูกนำมาใช้ประโยชน์ในการทำงาน 2) เทคนิคและทักษะเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการใช้เครื่องมือที่ให้ข้อมูลข่าวสารแหล่งปฐมภูมิต่างๆ 3) ใช้สารสนเทศเพื่อการแก้ปัญหา (Behrens. 1994 : 309-310)

แนวคิดของการรู้สารสนเทศปรากฏเป็นที่ฮือฮาอีกครั้งในปี ค.ศ. 1976 เมื่อ Lee Burchinal ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศไว้ว่า “การเป็นผู้รู้สารสนเทศจำเป็นต้องมีทักษะลักษณะใหม่ชุดหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยทักษะในการระบุแหล่ง และใช้สารสนเทศที่ต้องการในการแก้ปัญหา รวมทั้งการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล” (Behrens. 1994 : 310) นิยามของ Burchinal นี้เชื่อมโยงการรู้สารสนเทศไว้กับ 1) ทักษะต่างๆ ซึ่งประกอบด้วยทักษะในการระบุแหล่ง และใช้สารสนเทศ 2) มีการใช้สารสนเทศในการแก้ปัญหา และการตัดสินใจและ 3) รู้จักแหล่งสารสนเทศ และสามารถใช้ประโยชน์จากสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ และมีประสิทธิผล

ในปี ค.ศ. 1989 คณะกรรมการบริหารการรู้สารสนเทศ สภาคองเกรสอเมริกา (ALA Presidential Committee on Information Literacy) ได้กำหนดนิยามที่ถือได้ว่าเป็น “บทสรุป” ของแนวคิดเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศที่ได้มีการนิยามไว้ก่อนหน้านี้ นิยามดังกล่าวความว่า “บุคคลที่จะได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้สารสนเทศจะต้องมีความสามารถที่จะตระหนักถึงความต้องการสารสนเทศของตน และมีความสามารถในการกำหนดที่อยู่ (locate) ประเมิน และใช้สารสนเทศที่ต้องการนั้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ” นั่นคือบุคคลผู้รู้สารสนเทศ จำเป็นต้องรู้ถึงวิธีนิยามเนื้อหาหรือขอบเขตของเรื่องที่ต้องการศึกษาอย่างชัดเจน รู้จักเลือกคำค้นที่เหมาะสมที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดหรือ

ประเด็นที่จะศึกษา สามารถกำหนดกลยุทธ์การค้นที่นำไปสู่การตัดสินใจเกี่ยวกับแหล่งสารสนเทศต่างๆ และรู้วิธีการจัดระบบของสารสนเทศ สามารถวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้ในเรื่องของคุณค่า ความตรง (relevancy) คุณภาพ และความเหมาะสม จากนั้นแปลงสภาพสารสนเทศให้เป็นความรู้ เหนืออื่นใดบุคคลที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้สารสนเทศคือบุคคลที่ “เรียนรู้ถึงวิธีการเรียน (learned how to learn)” ทั้งนี้เนื่องจาก “เรา รู้ว่าความรู้มีการจัดระบบอย่างไร จะค้นหาสารสนเทศให้ได้อย่างไรและจะใช้สารสนเทศอย่างไร ซึ่งบุคคลอื่นสามารถเรียนรู้จากเขาได้ เขาเป็นบุคคลที่ได้รับการเตรียมตัวเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต (lifelong learning) เพราะเขาสามารถค้นหาสารสนเทศที่จำเป็นเพื่องานในหน้าที่หรือเพื่อการตัดสินใจได้” (ALA. Presidential Committee on Information Literacy. 1989 : Online)

นิยามของคณะกรรมการบริหารการรู้สารสนเทศ สภาคองเกรสอเมริกา แม้ว่าจะเป็นนิยามที่ได้รับการยอมรับกันโดยทั่วไป แต่ก็ยังมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับความคลุมเครือและขาดแนวทางที่เป็นรูปธรรมที่จะทำให้บรรลุถึงเป้าหมายของการรู้สารสนเทศ (Owusu-Ansah. 2003 : 225) จึงทำให้บุคคลและสถาบันต่างๆ ที่เกี่ยวข้องได้พยายามกำหนดนิยามขึ้นใหม่ที่มีความชัดเจนในทางปฏิบัติ Christina S. Doyle เป็นบุคคลหนึ่งที่ประสบผลสำเร็จในประเด็นดังกล่าวโดยได้นิยามการรู้สารสนเทศ ไว้ในเอกสารชื่อ *Final Report to the National Forum on Information Literacy* ว่า “การ

รู้สารสนเทศ หมายถึง สมรรถนะในการเข้าถึง ประเมิน และใช้สารสนเทศ จากแหล่งต่างๆ ที่หลากหลาย” จากนิยามนี้สามารถกำหนดรายละเอียดอันเป็นคุณลักษณะของบุคคลผู้รู้สารสนเทศที่บ่งบอกถึงสมรรถนะในด้านต่างๆ ทั้ง 3 ด้าน ดังนี้ (Doyle. 1994 : 1-3)

- > ตระหนักว่าสารสนเทศที่ถูกต้องและสมบูรณ์เป็นรากฐานของการตัดสินใจที่ชาญฉลาด
- > ตระหนักถึงความต้องการสารสนเทศ
- > สามารถกำหนดคำถามบนพื้นฐานของความต้องการสารสนเทศได้
- > สามารถกำหนดแหล่งสารสนเทศที่เหมาะสมได้
- > พัฒนากลวิธีการสืบค้นสารสนเทศได้ตามที่ต้องการ
- > สามารถเข้าถึงแหล่งสารสนเทศต่างๆ ได้รวมทั้งที่เป็นคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีอื่นๆ
- > สามารถประเมินสารสนเทศได้
- > สามารถจัดระบบสารสนเทศเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในเชิงปฏิบัติได้
- > สามารถบูรณาการความรู้ใหม่เข้ากับองค์ความรู้เดิมได้
- > สามารถใช้สารสนเทศในกระบวนการคิดเชิงวิเคราะห์และการแก้ปัญหาได้

สมาคมห้องสมุดวิจัยและวิทยาลัย (Association of College & Research Libraries (ACRL). 2005 : Online) เป็นสมาคมหนึ่งที่ทำให้ความสนใจและเอาใจใส่ในเรื่องของการรู้สารสนเทศเป็นอย่างมาก ผลงานที่เห็นได้ชัดเจนมากที่สุดคือเอกสารที่เป็นข้อกำหนดเกี่ยวกับ “มาตรฐานทักษะการรู้สารสนเทศสำหรับการศึกษาระดับอุดมศึกษา (Information Literacy Competency Standards for Higher Education)” มาตรฐานนี้นับได้ว่าเป็นเครื่องมือที่ให้ความกระจ่างแก่บรรณารักษ์ นักวิชาการ และสมาคมที่ใส่ใจศึกษาเรื่องนี้ สมาคมฯ ได้ศึกษานิยามการรู้สารสนเทศที่สมาคมห้องสมุดอเมริกันกำหนดไว้และพิจารณาเห็นว่า การรู้สารสนเทศเป็นชุด (set) ของความสามารถชุดหนึ่งจากนั้นได้กำหนดเกี่ยวกับคุณลักษณะของบุคคลผู้รู้สารสนเทศไว้ 7 ประการดังนี้

- “บุคคลผู้รู้สารสนเทศทุกคนจะต้องมีความสามารถ
- > กำหนดขอบเขตความต้องการสารสนเทศ
  - > เข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล
  - > ประเมินสารสนเทศและแหล่งของสารสนเทศนั้นอย่างพินิจพิเคราะห์
  - > นำสารสนเทศที่คัดเลือกไปบูรณาการเข้ากับองค์ความรู้เดิม
  - > ใช้สารสนเทศเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ

> เข้าใจในประเด็นทางด้านเศรษฐกิจ กฎหมายและสังคมที่มีผลต่อการใช้สารสนเทศ อีกทั้งสามารถเข้าถึงและใช้สารสนเทศอย่างมีคุณธรรม และถูกต้องตามกฎหมาย”

นอกเหนือจากนิยามและคุณลักษณะของผู้รู้สารสนเทศ ที่สมาคมห้องสมุดอเมริกัน สมาคมห้องสมุดวิจัยและวิทยาลัย และ Doyle ได้กำหนดไว้แล้ว ยังมีบุคคลอื่นอีกที่สนใจเกี่ยวกับเรื่องนี้และได้นิยามไว้เช่นกัน เช่น Patricia Breivick; Carol Collier Kuhlthau; Martin Tessmer ฯลฯ รวมทั้งสมาคมทางการศึกษา และห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่างๆ ซึ่งทั้งหมดนี้จะมีสาระที่เหมือนกันและเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ส่วนที่แตกต่างกันเป็นเพียงการใช้ภาษาหรือถ้อยคำเท่านั้น

ทำไมต้องใส่ใจต่อการรู้สารสนเทศ

Francis Bacon กล่าวว่า Knowledge is power หมายถึงว่าบุคคลใดองค์กรใดหากมีความรู้อยู่ในมือย่อมมีความได้เปรียบทั้งในแง่ของการกระทำ หรือการตัดสินใจในสิ่งที่ประสงค์จะกระทำให้บรรลุเป้าหมายโดยไม่ผิดพลาด เพราะฉะนั้นผู้ที่ต้องการมีอำนาจก็ต้องเป็นเจ้าของความรู้ โดยนัยแห่งข้อเท็จจริง ความรู้เกิดขึ้นจากสารสนเทศที่นำมาจัดระบบระเบียบ พร้อมทั้งทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์จนกลายเป็นความรู้ ฉะนั้น จึงกล่าวได้ว่าสารสนเทศเป็นบ่อเกิดของความรู้ เป็นจิตวิญญาณของมนุษย์ และเป็นช่องทางการสื่อสารของมนุษย์ (Shapiro; & Hughes. 1996 : Online) แต่จากสภาพการณ์

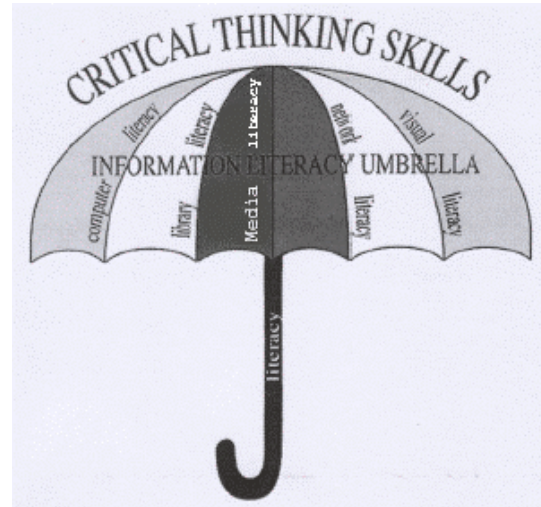
ระเบิดของสารสนเทศจนเกิดภาวะการท่วมท้น (overwhelming information) เช่นปัจจุบัน อีกทั้งอิทธิพลของเทคโนโลยีสารสนเทศที่เข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนเรา ส่งผลให้บุคคลเกิดความสับสนและลังเลเกี่ยวกับการได้มาและการใช้สารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ความสามารถหรือทักษะการรู้หนังสือ (literacy) แต่เดิม ซึ่งมีเพียงการอ่านออกเขียนได้และคิดเลขเป็น ย่อมไม่เพียงพอที่จะช่วยแก้ปัญหาการดำรงชีวิตหรือการทำงานอย่างผู้มีสติในสังคมฐานความรู้นี้ได้ ทั้งนี้เพราะ “ความจริง” ในวันนี้ อาจกลายเป็นเรื่อง “ล้าสมัย” ในวันรุ่งขึ้น บุคคลใดที่ไม่สามารถรวบรวมสารสนเทศที่ตรงกับเรื่องหรือปัญหาของตนเองได้ จะมีสภาพดูคนสิ้นหวังเช่นเดียวกับบุคคลที่ไม่สามารถอ่านหรือเขียนได้ แม้บุคคลที่ผ่านการศึกษาระดับอุดมศึกษาก็ไม่สามารถที่จะนำความรู้จากตำรา รวมทั้งเนื้อหาสาระที่อาจารย์ถ่ายทอดให้ในสมัยเรียนมาใช้ในการตัดสินใจเรื่องต่างๆ ในสภาวะปัจจุบันได้อีกต่อไป เพราะในความเป็นจริงไม่มีบุคคลใดหรือกลุ่มบุคคลใดที่สามารถรับสารสนเทศทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในโลกนี้ได้ หรือทำตัวให้ทันต่อสารสนเทศใหม่ๆ ได้ ฉะนั้นความสามารถในการรวบรวมสารสนเทศที่เหมาะสมและนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่ต้องพึ่งพาคนอื่นจึงเป็นกุญแจสำคัญ โดยเหตุนี้ บุคคลในสหัสวรรษใหม่จึงจำเป็นต้องมีความชำนาญในการจัดการเพื่อให้ได้มาและใช้สารสนเทศได้เป็นอย่างดี สามารถซึมซับ สังเคราะห์ บูรณาการ สร้างและสื่อสารสารสนเทศได้อย่างมี

ประสิทธิผล อีกทั้งรู้ถึงวิธีการใช้สารสนเทศเพื่อให้เกิดคุณค่าอย่างแท้จริงในทุกสิ่งๆ ที่กระทำ เพื่อสภาพชีวิตที่ดี

สำหรับในสถาบันการศึกษา ผลประโยชน์สำคัญที่พึงได้จากการศึกษาเล่าเรียนของนักเรียนนักศึกษาทุกระดับทุกคน คือสามารถประพฤติปฏิบัติตนในฐานะผู้เรียนรู้ตลอดชีวิตได้โดยไม่ต้องพึ่งพาศิลปินคนอื่นใด และสิ่งที่จะช่วยผลักดันให้นักเรียนนักศึกษาบรรลุถึงเป้าหมายดังกล่าวได้นั้นก็คือ การรู้สารสนเทศ (Breivik, 2000 : Online)

องค์ประกอบของการรู้สารสนเทศ

ความสามารถด้านสารสนเทศควรจะมีอะไรบ้าง นั้นขึ้นอยู่กับความจำเป็นของสังคม สำหรับการรู้สารสนเทศนั้นเป็นความสามารถที่พัฒนาขึ้นมาจากการรู้หนังสือ และเป็นแนวคิดที่พัฒนามาจากการสอนการใช้ห้องสมุด การรู้สารสนเทศไม่ใช่เรื่องเดียวกันกับการรู้คอมพิวเตอร์ (computer literacy) ซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของความรู้ความสามารถที่สนับสนุนการรู้สารสนเทศเท่านั้น Patricia S. Breivik (2000 : Online) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการรู้สารสนเทศหรือความรู้ความสามารถที่สนับสนุนการรู้สารสนเทศ 5 ประการ โดยนำเสนอเป็นรูปภาพชื่อ *Information Literacy Umbrella* ดังนี้

จากภาพอธิบายได้ว่า การรู้หนังสือ (basic literacy) ซึ่งเป็นการเรียนรู้ขั้นพื้นฐาน คือส่วนที่เป็นด้ามของร่ม สำหรับองค์ประกอบซึ่งเป็นความสามารถอื่นๆ ที่สนับสนุนการรู้หนังสือคือส่วนที่เป็นผ้าร่ม ซึ่งมีอยู่ 5 ประการ¹ คือ

1. การรู้คอมพิวเตอร์ (computer literacy)
2. การรู้ห้องสมุด (library literacy)
3. การรู้สื่อ (media literacy)
4. การรู้เครือข่ายคอมพิวเตอร์ (network literacy)
5. การรู้ภาพลักษณ์ (visual literacy)

ทั้งนี้ องค์ประกอบทั้ง 5 ประการดังกล่าวจะอยู่

¹ องค์ประกอบการรู้สารสนเทศของ Spitzer, Eisenberg; และ Lowe (1998) มีอยู่ 4 ประการ คือ การรู้คอมพิวเตอร์ การรู้สื่อ การรู้เครือข่ายคอมพิวเตอร์ และ การรู้ภาพลักษณ์

ภายใต้ทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ (critical thinking skills) กล่าวคือ เริ่มต้นจากการรู้หนังสือ (basic literacy) จากนั้น การรู้สารสนเทศจะเป็นแกนรวมความรู้ความสามารถด้านอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องไว้ด้วยกัน โดยมีส่วนประกอบสำคัญคือทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์เป็นตัวสนับสนุน

แม้ว่าการรู้สารสนเทศจะต้องอาศัยความรู้ความสามารถด้านอื่นๆ หลายประการดังที่กล่าว แต่ที่เกี่ยวข้องใกล้ชิดและกล่าวขานมากกว่าด้านอื่นๆ คือ การรู้คอมพิวเตอร์ และการรู้ห้องสมุด โดยนัยแห่งเรื่องนี้ การรู้สารสนเทศไม่เหมือนกับการรู้คอมพิวเตอร์ (ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ต้องใช้ความชำนาญหรือเทคโนโลยี know-how ในการจัดการกับฮาร์ดแวร์และซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์) หรือ การรู้ห้องสมุด (ซึ่งเป็นความสามารถในการใช้ทรัพยากรห้องสมุด และบริการของห้องสมุด) แต่ความสามารถหรือทักษะทั้งสามนี้มีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นในเรื่องของแนวคิดโดยมีการคิดเชิงวิเคราะห์เป็นหลักสำคัญ ถ้าเปรียบเทียบกับการรู้คอมพิวเตอร์แล้ว การรู้สารสนเทศจะต้องใช้ความสามารถที่สูงและมีขอบข่ายกว้างขวางมากกว่า เพราะต้องรู้ทั้งในเรื่องของการเข้าถึง/การใช้สารสนเทศและการใช้เทคโนโลยี ทั้งนี้เพราะเทคโนโลยีแต่เพียงอย่างเดียวไม่สามารถรองรับในเรื่องของประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีคุณภาพได้ และถ้าเปรียบเทียบกับการรู้ห้องสมุด การรู้สารสนเทศเป็นมากกว่าการค้นหารายการทางออนไลน์ หรือวัสดุเพื่อการอ้างอิง เพราะการรู้สารสนเทศไม่ใช่เทคนิควิธี แต่

เป็นเป้าหมายเชิงผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียน (Humes. 2003 : Online; citing Gilton. 1994)

การรู้สารสนเทศเป็นประหนึ่งศิลปศาสตร์แขนงใหม่ (A new liberal art)

ตามความรู้สึกนึกคิดโดยทั่วไป เมื่อกล่าวถึงการรู้สารสนเทศ มักจะต้องกล่าวถึงการรู้คอมพิวเตอร์ไปด้วยเสมอ ทักษะทั้งสองประการดังกล่าวเป็นทักษะทางเทคนิคที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการปฏิบัติการกิจและการดำเนินชีวิตประจำวัน Jeremy J. Shapiro และ Shelley K. Hughes (1996 : Online) กล่าวว่า โดยแท้จริงแล้วการรู้สารสนเทศเป็นศาสตร์ที่ควรตระหนักและกำหนดเป็นประหนึ่งศิลปศาสตร์แขนงใหม่ ทั้งนี้เพราะการรู้สารสนเทศมีนัยแห่งความหมายกว้างกว่าการรู้คอมพิวเตอร์มากนัก คือ ต้องรู้ทั้งการใช้คอมพิวเตอร์และการเข้าถึงสารสนเทศ สะท้อนให้เห็นถึงการใช้ความคิดเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับธรรมชาติของสารสนเทศ โครงสร้างพื้นฐานที่เป็นปัจจัยทางเทคนิค สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งบริบททางปรัชญาและผลกระทบอันเนื่องมาจากการรู้สารสนเทศ คุณลักษณะต่างๆ ดังกล่าวเหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นในการกำหนดกรอบความรู้เพื่อการศึกษาแก่พลเมืองของประเทศในยุคสารสนเทศ เช่นเดียวกับกับศิลปศาสตร์ระดับพื้นฐานของสังคมสมัยกลาง (คือ Trivium ซึ่งประกอบด้วยวิชาไวยากรณ์ ตรรกศาสตร์ และ วาทศิลป์)

หากยอมรับว่าการรู้สารสนเทศเป็นศิลปศาสตร์แขนงใหม่ เนื้อหาสาระของหลักสูตรการรู้สารสนเทศ

ควรประกอบไปด้วยความรู้ความสามารถหรือทักษะ 7 ด้าน ดังนี้

1. ทักษะด้านเครื่องมือ (Tool literacy) คือ ความสามารถที่จะเข้าใจและใช้เครื่องมือต่างๆ ทางเทคโนโลยีสารสนเทศที่ทันสมัย ณ เวลานั้น และเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้เกิดแนวคิดและการปฏิบัติ รวมทั้งซอฟต์แวร์ ฮาร์ดแวร์ และสื่อประสมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา และยังรวมไปถึงเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับชีวิตการทำงานหรือวิชาชีพที่แต่ละบุคคลคาดหวังที่จะยึดเป็นอาชีพ ทักษะด้านนี้ยังรวมถึงทักษะคอมพิวเตอร์พื้นฐานและการใช้เครือข่าย ซึ่งครอบคลุมถึงความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับขั้นตอนวิธี (algorithms) โครงสร้างของข้อมูล และทอพอโลยีและโพรโทคอลของเครือข่าย (network topologies and protocols)

2. ทักษะด้านทรัพยากร (Resource literacy) คือความสามารถที่จะเข้าใจถึงรูปแบบรูปลักษณะ แหล่งที่อยู่ และวิธีการเข้าถึงทรัพยากรสารสนเทศประเภทต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรัพยากรสารสนเทศในเครือข่ายที่เติบโตและขยายขอบเขตกว้างขวางมากขึ้น ทักษะด้านนี้เกี่ยวข้องกับการสอนการรู้สารสนเทศของบรรณารักษ์ นอกจากนี้ยังรวมไปถึงความรู้เกี่ยวกับการจัดหมวดหมู่และการจัดระบบสารสนเทศด้วย

3. ทักษะด้านโครงสร้างสังคม (Social-structural literacy) คือการรู้ถึงการเกิดหรือการผลิตและการดำรงอยู่ของสารสนเทศในสังคม หมายถึง การรู้ว่าสารสนเทศผูกพันไปกับชีวิตของกลุ่มชนอย่างไร

ซึ่งแยกเป็น 2 กรณีคือ ในแง่ของเครือข่ายทางสังคมและสถาบัน (เช่น มหาวิทยาลัย ห้องสมุด กลุ่มนักวิจัย หน่วยงานรัฐบาล องค์กร และ ชุมชน) ในเรื่องของการสร้างและการจัดระบบสารสนเทศและความรู้ และอีกในแง่หนึ่งคือกระบวนการทางสังคมที่ทำให้สารสนเทศแพร่กระจายออกไป เช่น การไหลเวียนของบทความทางวิชาการในสิ่งพิมพ์ การสื่อสารทางวิชาการในสังคมไซเบอร์ ความสัมพันธ์ของกลุ่ม Listserv และกลุ่มความสนใจ หรือกลุ่มผู้ใช้ที่ได้รับบริการจากห้องสมุดเฉพาะหรือเว็บไซต์

4. ทักษะด้านการวิจัย (Research literacy) คือ ความสามารถที่จะเข้าใจและสามารถใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีสารสนเทศในการทำงานของนักวิชาการและนักวิจัย สำหรับบุคคลที่สำเร็จการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา จะหมายรวมถึงความสามารถในการใช้ซอฟต์แวร์คอมพิวเตอร์ที่เกี่ยวข้องกับสาขาวิชาการวิเคราะห์ทางปริมาณ การวิเคราะห์ทางคุณภาพ และการจำลองสถานการณ์ รวมทั้งมีความเข้าใจเกี่ยวกับข้อจำกัดของซอฟต์แวร์เหล่านั้นด้วย

5. ทักษะด้านการพิมพ์ (Publishing literacy) คือความสามารถในการกำหนดรูปแบบและพิมพ์ผลงานศึกษาค้นคว้าวิจัยหรือความคิดที่อยู่ในรูปอิเล็กทรอนิกส์ออกมาในรูปแบบที่เป็นอักษรและสื่อประสม (โดยผ่านทางเว็ลด์ไวด์เว็บ ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ รายชื่อส่งผ่าน (distribution list) หรือ ซีดีรอม) เพื่อการนำเสนอต่อสาธารณะในวงกว้าง

อิเล็กทรอนิกส์ และชุมชนนักวิชาการอิเล็กทรอนิกส์

6. ทักษะด้านเทคโนโลยีที่อุบัติขึ้น (Emerging technology literacy) คือ ความสามารถในการปรับเปลี่ยน เข้าใจ ประเมิน และใช้เทคโนโลยีที่เป็นนวัตกรรมใหม่ได้อย่างต่อเนื่อง โดยไม่จมอยู่กับเครื่องมือและทรัพยากรรุ่นเก่าดั่งดั่งนักโทษ และสามารถตัดสินใจได้อย่างชาญฉลาดเกี่ยวกับการยอมรับเทคโนโลยีใหม่มาใช้ นอกจากนั้นยังรวมถึงความเข้าใจเกี่ยวกับบริบททางสังคม องค์กร และความเป็นมนุษย์เพื่อใช้เป็นเกณฑ์ในการประเมินเทคโนโลยีเหล่านั้น

7. ทักษะด้านการวิเคราะห์ (Critical literacy) คือ ความสามารถในการประเมินอย่างพินิจพิเคราะห์ถึงจุดอ่อนจุดแข็ง สมรรถนะและข้อจำกัด ผลประโยชน์และค่าใช้จ่ายของเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่มีต่อสังคม มนุษยชาติ และการประเทืองปัญญา ซึ่งจำเป็นต้องรู้ถึงภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ปรัชญาสังคมการเมือง และวัฒนธรรม

จากกรอบของหลักสูตรใหม่ตามความคิดเห็นของ Shapiro และ Hughes ทำให้เห็นได้ว่าคุณค่าจะไม่ถูกผูกมัดอยู่กับทักษะทางเทคนิคเพียงอย่างเดียว แต่จะได้รับทักษะในวงกว้างที่ช่วยให้คุณบูรณาการและการคิดพินิจพิเคราะห์เกี่ยวกับโลกของความรู้และสารสนเทศในปัจจุบัน ที่ครอบคลุมประเด็นต่างๆ คือ ต้นกำเนิดของความรู้และแนวโน้มของการพัฒนาความหมายในเรื่องของชีวิตในสังคมและประสบการณ์ การแสดงออกอย่างผู้มีปัญญาในแง่ของเหตุและผล ความ

มือคติหรือความลำเอียง และข้อจำกัดต่างๆ แนวโน้มที่อาจจะเป็นไปได้ในเรื่องที่มนุษย์จะได้รับการปลดปล่อยเป็นอิสระทางปัญญาหรือถูกรวบงำ รวมทั้งความเจริญและการถูกทำลาย

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงแนวคิดเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศที่กล่าวไว้แต่ต้น ความคิดเห็นของ Shapiro และ Hughes ในแง่ที่ว่าความรู้สารสนเทศเป็นศิลปศาสตร์แขนงใหม่เป็นประเด็นที่ควรแก่การพิจารณา ทั้งนี้เพราะการรู้สารสนเทศเป็นความสามารถขั้นพื้นฐานของบุคคลในสังคมปัจจุบัน ส่วนในเรื่องที่เกี่ยวกับมิติทั้ง 7 ประการดังกล่าว เป็นเพียงส่วนที่เสริมให้การเรียนเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้นเท่านั้น ซึ่งคงจะต้องพิจารณาในรายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหาสาระ (contents) ต่อไป

มาตรฐานการรู้สารสนเทศ

จากที่กล่าวมาแต่ต้นจะเห็นได้ว่าการรู้สารสนเทศมีขอบเขตที่กว้างขวางมาก แนวคิดซึ่งนำไปสู่นิยามและคุณลักษณะที่บ่งบอกว่าเป็นผู้รู้สารสนเทศก็ได้กำหนดไว้แล้ว แต่ทั้งสองประการดังกล่าวยังไม่มีความชัดเจนในรูปธรรม จึงมีคำถามว่า ผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้สารสนเทศนั้น จะต้องมีความรู้ความสามารถเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศอะไรบ้างและในระดับใด ฉะนั้น เพื่อให้การสอนการรู้สารสนเทศของห้องสมุด/หรือในสถาบันอุดมศึกษามีกรอบปฏิบัติอันเป็นแนวทางหรือทิศทางที่ชัดเจน จึงได้มีการกำหนดมาตรฐานขึ้นมาหรือในบางแห่งจะกำหนดในรูปของ benchmarks ก็ได้

เช่นกัน

มาตรฐานการรู้สารสนเทศของสมาคมห้องสมุดวิจัยและวิทยาลัย ที่ได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุมผู้บริหารของสมาคมห้องสมุดอเมริกันเมื่อวันที่ 18 มกราคม ค.ศ. 2000 คือ *Information Literacy Competency Standards for Higher Education* เป็นมาตรฐานที่ให้ความชัดเจนเกี่ยวกับกิจกรรมการสอนการรู้สารสนเทศในสถาบันอุดมศึกษาเป็นอย่างมาก อีกทั้งยังเป็นที่ยอมรับและนำไปใช้เป็นแนวทางการสอนการรู้สารสนเทศในสถาบันอุดมศึกษาทั้งในและนอกประเทศอย่างกว้างขวาง รายละเอียดในมาตรฐานนี้ประกอบด้วย “มาตรฐานทักษะ (competency standards)” ที่แยกขาดจากกัน 5 ประการ ภายใต้แต่ละมาตรฐานจะระบุ “ตัวบ่งชี้พฤติกรรม (performance indicators)” รวม 22 ตัวบ่งชี้ และภายใต้ตัวบ่งชี้พฤติกรรมจะระบุ “ผลที่ปรากฏ (outcomes)” รวม 87 ข้อ ซึ่งผลที่ปรากฏนี้สามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมและการประเมินได้เป็นอย่างดี (*Association of College & Research Libraries*. 2005 : Online)

นอกเหนือจากนี้ยังมีมาตรฐาน และ benchmarks อื่นๆ ที่กำหนดขึ้นโดยสมาคม มหาวิทยาลัย/หรือห้องสมุดมหาวิทยาลัยต่างๆ อีกมาก เช่น

- Australian and New Zealand Information Literacy Framework : Principles, Standards and Practice ของ Australian and New Zealand Institute for Information Literacy

(<http://www.library.qut.edu.au/ilfs/>

[il_standards.jsp](#))

- Information Literacy Syllabus : Standards ของ Queensland University of Technology Library (<http://www.library.qut.edu.au/ilfs/syllabus/standards/index.jsp>)

- Essential Skills for Information Literacy ของ Office of the Superintendent of Public Instruction, Olympia, WA and the Washington Library Media Association

(<http://www.wlma.org/literacy/eslintro.htm>)

- Information Literacy at FIU ของ Florida International University Libraries

(<http://www.fiu.edu/~library/il/>)

- *Information Literacy : Florida's Library Media / Curriculum Connections* ของ Office of Instructional Materials and Library Media Services, Bureau of Improving Academic Standards and School Performance, Florida Department of Education

(<http://www.firn.edu/doe/instmat/pdf/introduction.pdf>)

- *Benchmarks : Information Literacy Standards* : Benchmarks for the American Library Association's "Information Literacy Standards for Student Learning"

(<http://www.ccsd.edu/bardonia/CCSDLLibraryCurriculum/CurriculumCommittee/benchmarks.htm>)

- *WLMA/OSPI Essential Skills for*

Information Literacy : Benchmarks for Information Literacy ของ Washington Library Media Association

(<http://www.wlma.org/Instruction/benchmarks.htm>)

จากตัวอย่างมาตรฐานหรือ benchmarks ข้างต้น แสดงให้เห็นว่าการสอนการรู้สารสนเทศ เป็นประเด็นที่ห้องสมุดและสถาบันต่างๆ คือ โรงเรียน วิทยาลัย และ มหาวิทยาลัย รวมทั้งสมาคมทางการศึกษาต่างๆ ในต่างประเทศให้ความสนใจและให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ซึ่งทั้งมาตรฐานหรือ benchmarks นี้จะเป็นแนวทางในการกำหนดกิจกรรมการเรียนการสอน การรู้สารสนเทศให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน และบรรลุถึงซึ่งเป้าหมายที่ต้องการ อย่างไรก็ตาม มาตรฐานหรือ benchmarks ที่เสนอเป็นตัวอย่างนี้ มีทั้งที่กำหนดไว้ในระดับชาติและระดับสถาบัน ฉะนั้น หากประสงค์ที่จะนำไปใช้ จำเป็นต้องรู้จักประยุกต์ หรือปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับระดับผู้เรียน และสภาพแวดล้อมของสังคมนั้นๆ นอกเหนือจากที่กล่าว ผู้สนใจสามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จากบทความของ สิปาน ทรัพย์ทอง (2548 : 66-67)

การรู้สารสนเทศกับการเรียนการสอน

การที่จะสร้างบุคคลให้เป็นผู้รู้สารสนเทศได้นั้น จำเป็นต้องอาศัยสถาบันการศึกษา โรงเรียน วิทยาลัย และมหาวิทยาลัยที่ตระหนักถึงความสำคัญของการรู้สารสนเทศ และนำแนวคิดของการรู้สารสนเทศ บูรณา

การเข้าไปในโปรแกรมการเรียนการสอน ทั้งนี้เพราะ สถาบันการศึกษาเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทในฐานะผู้นำในการสร้างคนและสถาบันต่างๆ ให้มีความได้เปรียบในแง่ของโอกาสที่มีอยู่ในสังคมสารสนเทศ หรือ สังคมฐานความรู้ อันเป็นการเตรียมบุคคลเพื่อให้เป็นบุคคลที่ประสบผลสำเร็จในการใช้สารสนเทศ

การสอนการรู้สารสนเทศ เป็น “กระบวนการการเรียนรู้” ที่มุ่งหมายเน้นให้บุคคล *เรียนรู้ถึงวิธีการเรียนรู้* โดยไม่มุ่งเน้น *การเรียนรู้สาระวิชาหรือข้อเท็จจริง* การรู้สารสนเทศเป็นหนทางแห่งการเรียนรู้ ไม่ใช่เป็นชุดของทักษะที่ปลีกแยกออกไป อีกทั้งยังเป็นกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผลที่นักศึกษาต้องกระทำ ในขณะที่เขาทำการศึกษาค้นคว้า การรู้สารสนเทศ ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นได้โดยอัตโนมัติ หากแต่เกิดจากการเรียนรู้และฝึกปฏิบัติเพื่อให้เกิดทักษะ ทั้งนี้เพราะผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้สารสนเทศนั้นจะเป็นบุคคลที่อยู่ในกระบวนการของความกระตือรือร้น ที่ต้องการแสวงหาความรู้จากแหล่งต่างๆ มากกว่าที่จะจมอยู่กับความรู้เก่าที่ได้รับและนำกลับมาใช้ใหม่ครั้งแล้วครั้งเล่า บทบาทของผู้สอนจึงต้องเปลี่ยนไปจากผู้ให้ความรู้มาเป็นผู้ฝึก (coach) หรือผู้ให้คำปรึกษาแนะนำ (mentor) ทั้งคณาจารย์ บรรณารักษ์ และผู้บริหารจะต้องร่วมมือกันพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ที่ไม่ยึดติดอยู่กับตำราในห้องเรียนหรือห้องสมุด แต่จะต้องรู้จักใช้ทรัพยากรต่างๆ จากแหล่งต่างๆ จากชุมชน หรือจาก สังคมโลกาภิวัตน์ที่กว้างออกไป ทั้งนี้รวมทั้งสื่อมวลชนด้วย

คณาจารย์ในฐานะผู้สอน ควรจะต้องสอนให้

นักเรียนนักศึกษาเป็นนักคิดวิเคราะห์ เป็นนักสังเกตที่กระตือรือร้นและช่างคิดช่างสงสัย เป็นผู้สร้างสรรค์และเป็นผู้ใช้ที่รู้จักใช้สารสนเทศเพื่อการแก้ปัญหาของตนได้โดยเป้าหมายเบื้องต้นคือให้ *เรียนรู้ถึงวิธีการเรียน* จากนั้นให้สามารถนำทักษะต่างๆ ที่ได้รับไปใช้ในกิจกรรมด้านต่างๆ ในชีวิตของเขา ทั้งนี้เพื่อให้เขาเหล่านั้นเป็นนักแสวงหาโดยอิสระด้วยตัวของตัวเอง และเป็นผู้บริโภคสารสนเทศตลอดไปตราบจนชั่วชีวิต คณาจารย์ไม่ควรสอนโดยยึดเนื้อหาวิชา (contents) / หรือข้อเท็จจริงแบบเดิมเป็นหลัก (fact-based approach) แต่ควรเน้นการสอนในรูปของกระบวนการซักถามกับผู้เรียน (learner-based inquiry process) และกระบวนการซักถามทางวิทยาศาสตร์ (scientific inquiry process) โดยให้ผู้เรียนรู้จักตั้งคำถาม รู้จักพัฒนากลยุทธ์การค้นเพื่อหาคำตอบและกำหนดผลสรุปได้ โดยนัยนี้การสอนโดยการบรรยายจะเป็นเพียงส่วนน้อย และถูกแทนที่ด้วยกระบวนการดังกล่าว (Humes. 2003 : Online)

บรรณารักษ์ในฐานะผู้เชี่ยวชาญทางสารสนเทศ มีบทบาทอย่างมากต่อการเรียนรู้การรู้สารสนเทศของนักเรียนและนักศึกษา เนื่องจากเป็นผู้ที่อยู่ท่ามกลางแหล่งสารสนเทศต่างๆ ที่เกิดขึ้นเป็นดอกเห็ดและสารสนเทศที่เพิ่มปริมาณจนท่วมท้น บรรณารักษ์จึงมีภารกิจโดยตรงที่จะต้องพัฒนาศักยภาพของผู้ใช้ให้มีทักษะทางด้านกรู้สารสนเทศ โดยประสานร่วมมือกับอาจารย์ผู้สอน ซึ่งมีหลายรูปแบบ เช่น จัดสอนแบบเชื่อมโยงกับรายวิชาการใช้ห้องสมุด (course-related library instruction session) จัดสอนแบบ

บูรณาการไปกับรายวิชาต่างๆ (course-integrated projects) จัดสอนทางออนไลน์ (online tutorials) ในลักษณะของชุดการเรียนที่เรียนรู้ได้ด้วยตนเอง หรือจัดสอนเป็นรายวิชาหนึ่งในหลักสูตร (stand-alone courses) (Kasowitz-Scheer ; & Pasqualoni. 2002 : Online; citing Spitzer, Eisenberg; & Lowe. 1998) เหนืออื่นใด ผู้บริหารห้องสมุดควรมีนโยบายที่จะให้การสอนการใช้ห้องสมุดได้รับการบูรณาการเข้าไปในหลักสูตรด้วย แม้ว่าจะต้องใช้ระยะเวลาของการยอมรับที่ยาวนานก็ตาม

สาระด้านเนื้อหาวิชา (contents) การรู้สารสนเทศ ที่ควรสอนให้กับนักศึกษา กล่าวได้โดยสังเขปดังนี้

หัวข้อที่ 1. กำหนดความชัดเจนเกี่ยวกับหัวข้อที่ศึกษาค้นคว้า : สอนวิธีการพัฒนาหัวข้อศึกษาค้นคว้าให้กระจ่างแจ่มชัดโดยใช้การคิดเชิงวิเคราะห์ โดยวิธีการการแจกแจงหัวข้อศึกษาเป็นคำถามและกำหนดกรอบแนวคิด

หัวข้อที่ 2. กำหนดสารสนเทศที่ต้องการ : สอนวิธีการพิจารณาสารสนเทศที่ต้องการ โดยพิจารณาในเรื่องของการทำความเข้าใจเกี่ยวกับงานที่ต้องทำในประเด็นที่เกี่ยวกับ ความลึก ประเภท ความทันสมัย และ รูปแบบ ของสารสนเทศที่ต้องการ

หัวข้อที่ 3. กำหนดแหล่งและการค้นคืนสารสนเทศ : สอนวิธีการเข้าถึงสารสนเทศโดยใช้เครื่องมือช่วยค้นทั้งที่เป็นสิ่งพิมพ์และอิเล็กทรอนิกส์ โดยสอนให้รู้ถึงองค์ความรู้ทั้งในแง่ของโครงสร้างและความรู้เฉพาะด้าน จุดหรือชื่อเพื่อการเข้าถึง (access points) แหล่ง

อ้างอิงประเภทต่าง ๆ (เช่น สารานุกรม พจนานุกรม ชีวประวัติ บรรณานุกรม ดรรชนีและสาระสังเขป แหล่งสถิติ คู่มือ สิ่งพิมพ์รัฐบาล) และที่สำคัญคือ เครื่องมือต่างๆ ทางอินเทอร์เน็ต เช่น เวิลด์ไวด์เว็บ โปรแกรมค้นหา ฯลฯ

หัวข้อที่ 4. การใช้เครื่องมือทางเทคโนโลยีในการเข้าถึงข้อมูล : สอนวิธีการใช้ทรัพยากรสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ ในประเด็น การเลือกใช้ชื่อที่ใช้เพื่อการเข้าถึง (choice of access points) รายการค้นออนไลน์ (online catalog) หรือ โอแพกของห้องสมุด การเลือกฐานข้อมูลรวมทั้งความครอบคลุมและโครงสร้าง แนวคิดในการสืบค้นที่สำคัญ (เช่น การใช้เมนู คัพทควบคุมและศัพท์อิสระ และการค้นโดยใช้เขตข้อมูล ฯลฯ) กลยุทธ์การสืบค้น (เช่น การตัดคำ การใช้คำเชื่อมตรรกะ การจำกัดขอบเขตการค้นหา ฯลฯ) การสร้างข้อความสั่งเพื่อการสืบค้น การพิจารณาและแปลความผลการค้น การปรับเปลี่ยนกลยุทธ์การสืบค้น (เช่นการเปลี่ยนคำค้น การเปลี่ยนฐานข้อมูล ฯลฯ) การดึงข้อมูลออกมา (เช่น การดาวน์โหลด การพิมพ์ การส่งผ่านทางอีเมล ฯลฯ)

หัวข้อที่ 5. การประเมินสารสนเทศ : ให้คำแนะนำวิธีการประเมินสารสนเทศในแง่ของประโยชน์ และคุณค่าของสารสนเทศที่ค้นคืนมาได้ โดยพิจารณาถึง ความตรง ความทันสมัย ความน่าเชื่อถือ ความสมบูรณ์ และความถูกต้องของสารสนเทศ

หัวข้อที่ 6. การจัดระเบียบและการสังเคราะห์

สารสนเทศ : สอนวิธีการบูรณาการและการจัดลำดับสารสนเทศให้อยู่ในกรอบของงานที่ต้องทำอย่างเป็นตรรกะ

หัวข้อที่ 7. การสื่อสารสารสนเทศโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศต่างๆ : ให้คำแนะนำเพื่อการตัดสินใจในการใช้เครื่องมือที่เหมาะสมในการสื่อสารข้อมูล โดยให้คำนึงถึง จุดมุ่งหมาย ความละเอียดของเนื้อหา และ เครื่องมือสื่อสาร (เช่น แผ่นภาพโปร่งใส มัลติมีเดีย เว็บ วิดีทัศน์ ฯลฯ) ทั้งนี้โดยให้คำนึงถึงผู้รับสารสนเทศ (audience) นอกจากนี้ยังรวมถึงวิธีการเรียบเรียงอย่างเป็นลำดับ ชัดเจน และถูกต้องตามหลักของการอ้างอิงด้วย

หัวข้อที่ 8. ความเข้าใจในประเด็นของจรรยาบรรณกฎหมาย และสังคมเมืองที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศและเทคโนโลยีสารสนเทศ เช่น ลิขสิทธิ์ สิทธิการเข้าถึงข้อมูล การตรวจพิจารณา (censorship) และสิทธิเสรีภาพ ลักษณะภาวะส่วนตัว (privacy) และสารสนเทศที่ให้ข้อมูลผิดพลาด

หัวข้อที่ 9. การใช้ การประเมิน และจัดกระทำกับสารสนเทศที่ได้รับจากสื่อสารมวลชนอย่างสุขุมรอบคอบ โดยให้คำแนะนำเกี่ยวกับการประเมินเพื่อการใช้ประโยชน์ และความน่าเชื่อถือของสาร-สนเทศจากสื่อมวลชน

สาระเนื้อหาวิชาในแต่ละหัวข้อรวมทั้งรายละเอียดต่างๆ ในแต่ละหัวข้อที่นำเสนอจะมีความ ต่อเนื่องไปตามลำดับของนิยามและสอดคล้องกับคุณลักษณะของบุคคลผู้รู้สารสนเทศ อย่างไรก็ตามหากจะ

พิจารณานำไปใช้ก็สามารถปรับเปลี่ยนและเพิ่มเติมได้ตามความเหมาะสม อนึ่ง เกี่ยวกับเรื่องนี้ ทรงพันธ์ เจริมประยงค์ (2547 : 25-27) ได้เสนอเนื้อหาวิทยาทักษะการรู้สารสนเทศไว้อย่างน่าสนใจ ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบเนื้อหาการสอนการรู้สารสนเทศได้เป็นอย่างดี

บทสรุป

การรู้สารสนเทศไม่ใช่เรื่องใหม่ แต่เป็นเรื่องของการพัฒนาขั้นต่อมาจากการรู้หนังสือที่เป็นความรู้ความสามารถขั้นพื้นฐานของมนุษย์ที่มีมาแต่เดิมในสังคม โลกแห่งความเป็นจริงในปัจจุบันที่เรียกขาน

ชื่อกันต่างๆ นานา การรู้สารสนเทศคือเครื่องมือพื้นฐานที่จำเป็นของมนุษย์ เป็นความสามารถพื้นฐานใหม่ และเป็นความต้องการของสังคมฐานความรู้ยุคปัจจุบัน ศตวรรษที่ 21 หรือสหัสวรรษใหม่ ห้องสมุดและสถาบันการศึกษาระดับต่างๆ โดยเฉพาะมหาวิทยาลัย พึงให้ความสนใจในเรื่องนี้และพัฒนานักศึกษาให้เป็นผู้รู้สารสนเทศอย่างแท้จริงทั้งนี้เพราะสังคมประชาธิปไตย ฐานความรู้ / หรือยุคดิจิทัล ต้องการบุคคลที่มีความเป็นอิสระทางปัญญา สุขุมคัมภีรภาพ และเรียนรู้ตลอดชีวิต

บรรณานุกรม

- ทรงพันธ์ เจิมประยงค์. (2547, มกราคม-มีนาคม). ห้องสมุดกับทักษะการเรียนรู้สารสนเทศ. *วารสารห้องสมุด*. 48(1) : 15-30.
- ลีปาน ทรัพย์ทอง. (2548, เมษายน-มิถุนายน). สาระสังเขปการรู้สารสนเทศ. *วารสารห้องสมุด*. 49 (2) : 56-68.
- ALA. Presidential Committee on Information Literacy. (1989). *Final Report*. Retrieved Sept. 30, 2005, from <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlpubs/whitepapers/presidential.html>
- Association of College & Research Libraries. (2005). *Information Literacy Competency Standards for Higher Education*. Retrieved Oct. 7, 2005, from <http://www.ala.org/ala/acrl/acrlstandards/informationliteracycompetency.html>
- Behrens, Shirley J. (1994, July). A Conceptual Analysis and Historical Overview of Information Literacy. *College & Research Libraries*. 55(4) : 309-322.
- Breivik, Patricia Senn. (2000). *Information Literacy and Lifelong Learning : The Magical Partnership*. Retrieved Oct. 25, 2005, from <http://lifelonglearning.cqu.edu.au/2000/home.htm>
- Doyle, Christina S. (1994). *Information Literacy in an Information Society : A Concept for the Information Age*. Syracuse, N.Y. : ERIC Clearinghouse on Information & Technology.
- Hancock, Vicki E. (2003). *Information Literacy for Lifelong Learning*. Retrieved Sept. 12, 2005, from <http://www.libraryinstruction.com/information-literacy.html>
- Humes, Barbara. (2003). *Understanding Information Literacy*. Retrieved Sept. 12, 2005, from <http://www.libraryinstruction.com/infolit.html>
- Kasowitz-Scheer, Abby; & Pasqualoni, Michael. (2002). *Information Literacy Instruction in Higher Education : Trends and Issues. ERIC Digest*. Retrieved Oct. 28, 2005, from <http://www.ericdigests.org/2003-1/information.htm>
- Owusu-Ansah, Edward K. (2003, July). Information Literacy and the Academic Library : A Critical Look at a Concept and the Controversies Surrounding It. *Journal of Academic Librarianship*. 29(4) : 219-230.
- Spitzer, Kathleen; Eisenberg, Michael B.; & Lowe, Carrie A. (1998). *Information Literacy : Essential Skills for the Information Age*. Syvacuse, N.Y. : ERIC Clearinghouse on Information & Technology.